

ANDRZEJ STOPCZYŃSKI

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0002-9795-725X

andrzej.stopczynski1@uni.lodz.pl

Turkmenistan pod nowym przywództwem

Serdar Berdimuhamedow i główne kierunki polityki międzynarodowej państwa po 2022 r.

Turkmenistan under New Leadership

Serdar Berdymukhammedov and the Directions of the Country's Foreign Policy after 2022

Słowa kluczowe:

Turkmenistan, polityka zagraniczna, autorytaryzm, Azja Centralna, Serdar Berdimuhamedow

Keywords:

Turkmenistan, foreign policy, authoritarianism, Central Asia, Serdar Berdymukhammedov

Turkmenistan pod nowym przywództwem. Serdar Berdimuhamedow i główne kierunki polityki międzynarodowej państwa po 2022 r.

Artykuł przedstawia ewolucję polityki zagranicznej Turkmenistanu w kontekście sukcesji władzy w 2022 r., kiedy to nowym prezydentem został Serdar Berdimuhamedow – syn dotychczasowej głowy państwa. Od momentu uzyskania niepodległości po rozpadzie ZSRR Turkmenistan pozostaje jednym z najbardziej zamkniętych i autorytarnych państw Azji Centralnej. Oparty na kulcie jednostki oraz doktrynie neutralności system polityczny ukształtowany za rządów Saparmurata Nijazowa został utrzymany i rozwinięty w okresie prezydentury Gurbanguly Berdimuhamedowa (2007–2022). Mimo że sukcesja władzy miała charakter formalny i nie przyniosła zmian w polityce wewnętrznej, objęcie urzędu przez nowego prezydenta zbiegło się z koniecznością zredefiniowania kierunków polityki zagranicznej w obliczu wyzwań geopolitycznych w przestrzeni poradzieckiej związanych z rosyjską agresją na Ukrainę. Analiza oparta na założeniach realizmu defensywnego akcentuje, że działania Turkmenistanu na arenie międzynarodowej po 2022 r. mają przede wszystkim charakter dostosowania polityki do wyzwań zewnętrznych, przy jednoczesnym utrzymywaniu doktryny neutralności i aktywizacji współpracy gospodarczej. Polityka ta zatem nie może być rozpatrywana jako nowe otwarcie w relacjach międzynarodowych, ale jako narzędzie do utrzymania bezpieczeństwa państwa i stabilności reżimu.

Turkmenistan under New Leadership: Serdar Berdymukhammedov and the Directions of the Country's Foreign Policy after 2022

The article analyses the evolution of Turkmenistan's foreign policy in the context of the 2022 power succession, when Serdar Berdymukhammedov – the son of the incumbent president – assumed office. Since gaining independence after the collapse of the USSR, Turkmenistan has remained one of the most closed and authoritarian states in Central Asia. The political system established under Saparmurat Niyazov, based on a personality cult and the doctrine of neutrality, was preserved and further developed during the presidency of Gurbanguly Berdymukhammedov (2007–2022). Although the succession of power was largely formal and did not bring significant changes in domestic policy, the assumption of office by the new president coincided with the need to redefine the directions of foreign policy in the face of geopolitical shifts across the post-Soviet space caused by Russia's aggression against Ukraine. The analysis, grounded in the assumptions of defensive realism, emphasises that Turkmenistan's actions on the international stage after 2022 primarily reflect an adaptive approach to external challenges, while maintaining the core of the neutrality doctrine and expanding economic cooperation. Therefore, this policy cannot be viewed as a new opening in international relations but rather as an instrument for preserving state security and regime stability.

Wstęp

Od momentu uzyskania niepodległości po rozpadzie ZSRR Turkmenistan pozostaje jednym z najbardziej zamkniętych i autorytarnych państw Azji Centralnej. Stanowi jednocześnie interesujący przykład kształtowania polityki zagranicznej w warunkach systemu autorytarnego i utrzymywania doktryny neutralności. Polityka ta opiera się na selektywnej interakcji z otoczeniem międzynarodowym, ukierunkowanej na ściśle kontrolowaną współpracę z partnerami zewnętrznymi i utrzymanie stabilności reżimu. Po sukcesji władzy w 2022 r. oraz w kontekście rosyjskiej agresji na Ukrainę, która zachwiała dotychczasowym porządkiem geopolitycznym na obszarze poradzieckim, Turkmenistan stanął przed koniecznością zredefiniowania swojego miejsca w systemie międzynarodowym. Po 2022 r. działania dyplomatyczne Aszchabadu zyskują na znaczeniu głównie ze względu na potencjał energetyczny. Według szacunków Banku Światowego turkmeńskie złoża gazu stanowią ok. 10 proc. światowych rezerw, co plasuje kraj na czwartym miejscu na świecie¹.

W celu zrozumienia determinantów i charakteru polityki zagranicznej Turkmenistanu ważne jest odwołanie się do założeń realizmu defensywnego. Zgodnie z tą teorią priorytetowym celem państw jest dążenie do przetrwania, a siła to jedno z narzędzi służących zapewnieniu sobie bezpieczeństwa. Tym samym dążenie do nadmiernej potęgi okazuje się nieefektywne, gdyż skłania inne państwa do równoważenia jej poprzez zbrojenia czy tworzenie wrogich sojuszy. Państwa wykazują tendencję do podtrzymywania *status quo* oraz utrzymywania równowagi sił w systemie międzynarodowym. Z uwagi na brak zainteresowania zmianą procesy adaptacyjne zachodzą stopniowo i ewolucyjnie². Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie głównych wektorów polityki zagranicznej Turkmenistanu po 2022 r. i jej uwarunkowań w kontekście założeń realizmu defensywnego.

1 *The World Bank in Turkmenistan. Overview*, „World Bank Group” [online, dostęp: 1 v 2025]: <<https://www.worldbank.org/en/country/turkmenistan/overview>>.

2 Szerzej zob.: R. Jackson, G. Sørensen, J. Møller, *Introduction to International Relations*, Oxford University Press, Glasgow 2022, s. 90; M. Drygiel, *Teoria adaptacji politycznej*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zajac, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 180.

W ramach badania poddano weryfikacji hipotezę, że politykę zagraniczną Turkmenistanu po 2022 r., choć formalnie jest kontynuacją założenia neutralności z okresu rządów Gurbanguly Berdimuhamedowa, cechuje większy stopień otwartości i pragmatyzmu, wynikający z konieczności adaptacji do nowych realiów politycznych. W celu weryfikacji hipotezy postawiono następujące pytania badawcze: Jakie czynniki wewnętrzne i zewnętrzne wpływają na politykę zagraniczną Turkmenistanu? Na ile polityka Serdara Berdimuhamedowa może być uznana za reinterpretację doktryny neutralności? Jakie znaczenie dla pozycji Turkmenistanu ma współpraca z Unią Europejską i innymi partnerami zewnętrznymi?

Metodologia zastosowana w badaniu opiera się na analizie źródeł, charakterystycznej dla nauk społecznych, w tym nauk o polityce i stosunkach międzynarodowych. Poddano jej dokumenty rządowe, przemówienia i oficjalne oświadczenia dostępne w serwisach internetowych. W badaniu wykorzystane zostały także źródła turkmeńskie, w tym oficjalne komunikaty i materiały medialne. Ich użycie jest świadomym zabiegiem badawczym, bo mimo że przekazują informacje selektywne i nacechowane propagandowo, często pomijając niewygodne fakty, są niezbędne do zrozumienia, jak reżim buduje narrację o swojej polityce zagranicznej i jak definiuje swoje miejsce w systemie międzynarodowym. Struktura artykułu obejmuje charakterystykę wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań doktryny neutralności i jej ewolucję, zarys polityki zagranicznej Turkmenistanu w latach 2007–2022, charakterystykę działań dyplomatycznych i polityki gospodarczej po 2022 r. oraz ocenę kierunków współpracy międzynarodowej Aszchabadu w świetle teorii realizmu defensywnego.

Wewnętrzne uwarunkowania polityki zagranicznej Turkmenistanu i doktryna neutralności

Po rozpadzie Związku Radzieckiego nowe republiki Azji Centralnej stały przed wyzwaniem przekształcenia swoich struktur społeczno-politycznych i gospodarek. Jednym z najbardziej specyficznych przykładów poradzieckiej transformacji (lub jej braku) w regionie pozostaje Turkmenistan. Jak zaznaczają badacze, w tym Sébastienne Peyrouse, kraj ten po odzyskaniu niepodległości nie doświadczył okresu politycznej czy kulturowej euforii. Turkmeńskie społeczeństwo stało się zależne od auto-

rytarnego systemu wszechobecnej propagandy³. Pierwszym prezydentem kraju został Saparmurat Nijazow, były pierwszy sekretarz Komunistycznej Partii Turkmenistanu, który przekształcił ją w Demokratyczną Partię Turkmenistanu⁴. Po odzyskaniu niepodległości w 1991 r. przez cały okres rządów Nijazowa społeczeństwo doświadczało typowych dla autorytarnych reżimów obostrzeń, takich jak brak niezależnych mediów, ograniczony kontakt ze światem zewnętrznym oraz dominacja kultu jednostki pierwszego prezydenta. To ostatnie zjawisko, przejawiające się m.in. w ustanawianiu świąt państwowych na cześć głowy państwa i wznoszeniu jego pomników, wzmacniane było przez dominującą ideologię, której symbolem stała się wydana w 2001 r. *Ruhnama*, uznawana za najważniejszą w państwie księgę po *Koranie*. Jak zauważa Victoria Clement, poprzez opowieści i legendy z historii Turkmenów miała ona nie tylko kształtować moralność, ale też integrować społeczeństwo wokół nowej poradzieckiej tożsamości, skoncentrowanej na postaci prezydenta⁵.

Kult jednostki, kontrola społeczna i ograniczenie wolności słowa za prezydentury Nijazowa uniemożliwiły działalność opozycji w kraju. Od 1999 do 2010 r. w Turkmenistanie obowiązywał oficjalny zakaz tworzenia jakichkolwiek opozycyjnych partii politycznych. Konieczność rozwoju tego rodzaju ruchów jedynie na emigracji przyczyniła się do pozbawienia ich reprezentatywności, a istniejące struktury klanowe nie potrafiły stworzyć realnej przeciwwagi dla władzy prezydenckiej⁶. Jak zauważa Giampaolo Capisani, w okresie transformacji ustrojowej to partia komunistyczna pełniła funkcję czynnika integrującego społeczeństwo, co wynikało z braku historycznej wspólnoty narodowej i ruchów

3 S. Peyrouse, *Turkmenistan. Strategies of Power, Dilemmas of Development*, Routledge, New York 2015, s. 68.

4 К. Куанышбек, *Забутые и лишённые регалий. Наследие первых президентов стран Центральной Азии, „Радио Азаттык”* [online], 4 XII 2022 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-central-asia-former-presidents-today-forgotten-accused-in-absentia-and-deprived-of-regalia/32160843.html>>.

5 V. Clement, *Religion and the Secular State in Turkmenistan*, Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Studies Program, Washington 2020 (Silk Road Paper, June 2020), s. 22–25.

6 S. Peyrouse, *Turkmenistan...*, s. 68, 71–74.

politycznych, które byłyby zdolne do uzyskania szerokiego poparcia w plemiennej strukturze Turkmenistanu⁷.

Rządy pierwszego prezydenta zdeterminowały również charakter polityki zagranicznej Aszchabadu. Od 1995 r. Turkmenistan jest państwem neutralnym, co zostało oficjalnie uznane przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ) podczas 50 sesji Zgromadzenia Ogólnego (ZO)⁸. Podobne rezolucje przyjęto w 2015 i 2025 r. Fakt, że w 2025 r. organ ten zrobił to po raz kolejny, jest aktywnie wykorzystywany przez turkmeńskie władze w oficjalnym przekazie medialnym. Na stronach internetowych Ministerstwa Spraw Zagranicznych można znaleźć informacje podkreślające, że to właśnie status trwałej neutralności jest podstawą polityki zagranicznej państwa, że w Aszchabadzie swoją siedzibę ma Regionalne Centrum Dyplomacji Prewencyjnej Narodów Zjednoczonych dla Azji Centralnej, a w 2017 r. z turkmeńskiej inicjatywy ZO ustanowiło 12 grudnia międzynarodowym dniem neutralności⁹. Wydaje się, że aktywność Turkmenistanu na forum ONZ w zakresie promowania idei neutralności ma przede wszystkim charakter wizerunkowy. Władze wykorzystują międzynarodowe uznanie tego statusu jako narzędzie legitymizacji systemu politycznego oraz element propagandowy, który ma odwrócić uwagę społeczności międzynarodowej od problemów wewnętrznych państwa.

Dokumentem, który określa kierunki polityki zagranicznej w ramach doktryny neutralności, pozostaje przyjęta przez parlament w 1995 r. ustawa o trwałej neutralności Turkmenistanu. Art. 1 wskazuje, że neutralność będzie wyznacznikiem polityki wewnętrznej i zagranicznej w celu wypracowania przyjaznych relacji między państwami. Art. 3 podkreśla, że Turkmenistan będzie kształtował swoje stosunki z innymi państwami na zasadach równości oraz wzajemnego poszanowania i nieingerowania w sprawy wewnętrzne. Dodatkowo kolejne części ustawy głoszą, że

7 G. Capisani, *Nowe państwa Azji Środkowej*, Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, Warszawa 2004, s. 191.

8 *General Assembly Official Records Fiftieth Session. 90th Plenary Meeting Tuesday, 12 December 1995, New York, United Nations, New York 1995*, s. 39: <<https://digital-library.un.org/record/203932?v=pdf&ln=en>> [dostęp: 1 V 2025].

9 *The UN General Assembly by Consensus Adopted the Resolution „Permanent Neutrality of Turkmenistan”*, „Ministry of Foreign Affairs of Turkmenistan” [online], 23 III 2025 [dostęp: 1 X 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/en/news/5141>>.

Aszchabad odrzuca chęć posiadania czy produkowania broni jądrowej, chemicznej i innych rodzajów broni masowego rażenia, nie będzie uczestniczyć w sojuszach wojskowych ani organizacjach międzypaństwowych, które przewidują ścisłe zobowiązania lub zakładają zbiorową odpowiedzialność partnerów, a ponadto nie będzie rozpoczynać konfliktów zbrojnych ani w nich uczestniczyć. Wobec potencjału energetycznego Turkmenistanu jednym z istotniejszych zapisów jest art. 7, który wskazuje, że Aszchabad jest otwarty na współpracę gospodarczą z innymi partnerami i potępia presję ekonomiczną jako środek wywierania nacisku politycznego na inne państwa¹⁰. Omawiana ustawa napisana została językiem wzorowanym na języku prawa międzynarodowego. W rzeczywistości jest jednak dokumentem propagandowym, który w warstwie symbolicznej ma akcentować pokojowy sposób prowadzenia polityki zagranicznej, podczas gdy samo potępienie presji ekonomicznej może wskazywać na pośrednią krytykę demokracji zachodnich, które często stosują to narzędzie wobec autorytarnych reżimów, próbując wymusić na nich zmiany, najczęściej związane z przestrzeganiem praw człowieka czy wolności obywatelskich. Nic więc dziwnego, że w dokumencie podkreśla się, także, iż „Turkmenistan uznaje i szanuje podstawowe demokratyczne prawa oraz wolności człowieka i obywatela przyjęte przez społeczność międzynarodową”¹¹. Doświadczenia ponad trzech dekad niepodległego bytu pokazują jednak, że stwierdzenia te nie odzwierciedlają rzeczywistości.

W 1995 r. przyjęta została ‘Koncepcja polityki zagranicznej Turkmenistanu jako państwa neutralnego’. Dokument składa się z preambuły oraz trzech rozdziałów zatytułowanych: ‘Aspekty polityczne’, ‘Aspekty gospodarcze’ i ‘Aspekty humanitarne’. Poruszane są w nich tematy o podobnym wydźwięku propagandowym, co założenia ustawy o trwałej neutralności. Mowa jest więc o rozwoju relacji z sąsiadami, z którymi Turkmenistan łączą więzi historyczne, polityczne, gospodarcze i kulturalne, a także o gotowości do wspierania procesów pokojowych i polityce nieangażowania się w konflikty czy sojusze wojskowe. Dodatkowo koncepcja podkreśla:

10 *Constitutional Law of Turkmenistan on Permanent Neutrality of Turkmenistan*, President of Turkmenistan, 27 XII 1995: <https://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Turkmenistan/TM_Law_on_Neutrality.pdf> [dostęp: 1 X 2025].

11 Tamże.

[...] biorąc pod uwagę znaczny potencjał surowcowy państwa, Turkmenistan realizuje duże projekty inwestycyjne, obejmujące tworzenie wspólnych przedsiębiorstw, przyciąganie kapitału państwowego i prywatnego oraz współpracę z międzynarodowymi instytucjami finansowymi¹².

Od lat dziewięćdziesiątych neutralność Turkmenistanu w głównej mierze wykorzystywana jest w polityce wewnętrznej. Jak zaznacza Bruce Pannier, w ciągu pierwszych pięciu lat neutralności państwo to było gospodarzem rozmów między stronami wojny w Tadżykistanie, ale od ponad dwudziestu lat nikt nie jest zainteresowany wspieraniem Turkmenistanu w rozwiązywaniu konfliktów, natomiast od początku XXI w. neutralność państwa wykorzystywana była głównie jako narzędzie unikania udziału w wielostronnych strukturach bezpieczeństwa¹³. Odniesienie do neutralności można też znaleźć w obecnej konstytucji, m.in. w art. 2, który stwierdza, że „Turkmenistan ma status trwałej neutralności, uznany przez społeczność międzynarodową i zapisany w prawie [...]”. Podstawą polityki wewnętrznej i zagranicznej jest trwała neutralność¹⁴. Prezydentura Nijazowa oznaczała więc ograniczone zaangażowanie w sprawy międzynarodowe i regionalne – Turkmenistan jest członkiem m.in. ONZ, Światowej Organizacji Zdrowia, Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), Organizacji Współpracy Islamskiej, a od 2005 r. członkiem stowarzyszonym Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP). Na polu współpracy regionalnej najwidoczniejszy był udział Aszchabadu w spotkaniach tzw. kaspijskiej piątki, a więc

12 *Концепция внешней политики Туркменистана как нейтрального государства*, Президент Туркменистана, декабрь 1995: <<https://ir.rudn.ru/books/b1/p5/66.pdf>> [dostęp: 1 X 2025].

13 B. Pannier, *25 Years Later, Turkmenistan Reaps Zero Benefits from „Positive Neutrality”*, „Radio Free Europe. Radio Liberty” [online], 11 XII 2020 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.rferl.org/a/turkmenistan-neutrality-25-years-no-benefits-qishloq-ovozi/30995903.html>>.

14 *Конституция Туркменистана*, „Центральная комиссия по проведению выборов и референдумов в Туркменистане” [online, dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.saylav.gov.tm/ru/law?id=2>>.

grupy pięciu państw regionu Morza Kaspijskiego¹⁵. Można stwierdzić, że turkmeńska neutralność od początku nie służyła reżimowi do kształtowania relacji międzynarodowych, lecz stanowiła ideologiczny instrument legitymizacji władzy i kreowania pozytywnego wizerunku państwa.

Między izolacją a otwarciem – polityka zagraniczna Turkmenistanu w latach 2007–2022

Saparmurat Nijazow zmarł niespodziewanie w grudniu 2006 r., będąc jednym z najdłużej sprawujących władzę polityków na obszarze poradzieckim¹⁶. O przyszłości Turkmenistanu po śmierci Turkmenbaszy (czyli przywódcy wszystkich Turkmenów¹⁷) zdecydowały zakulisowe działania elit politycznych. Ostatecznie jego miejsce zajął wicepremier i minister zdrowia, a zarazem bliski współpracownik zmarłego prezydenta Gurbanguly Berdimuhamedow¹⁸. Zgodnie z przewidywaniami zdecydowanie wygrał wybory prezydenckie z 11 lutego 2007 r., uzyskując blisko 90 proc. głosów przy deklarowanej frekwencji 99 proc.¹⁹ OBWE ogłosiła, że wybory przypominały raczej inscenizację polityczną niż rzeczywiste głosowanie z udziałem obywateli. Obserwatorzy Organizacji nie zostali dopuszczeni do procesu liczenia głosów, a zagraniczne media, w tym rosyjskie, nie otrzymały akredytacji. Jedynymi państwami, które mogły wysłać swoich dziennikarzy do Turkmenistanu na czas wyborów, były Chiny, Iran i Turcja²⁰.

Podstawę rozwoju głównych kierunków polityki zagranicznej Turkmenistanu w czasie prezydentury Berdimuhamedowa stanowiły

15 *Information on Turkmenistan's Membership in International Organizations*, „Ministry of Foreign Affairs of Turkmenistan” [online], 19 XII 2022 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/en/articles/687?breadcrumbs=no>>.

16 Д. Гришкин, *Туркменбаши умер*, „Ведомости” [online], 21 XII 2006 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.vedomosti.ru/library/articles/2006/12/21/turkmenbashi-umer>>.

17 Tytuł ten nadany został Nijazowowi przez parlament w 1993 r.

18 *Президентские выборы в Туркмении назначены на 11 февраля 2007 г.*, „Радио РБК” [online], 13 XII 2006 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.rbc.ru/politics/26/12/2006/5703bd2e9a7947afa08cb534>>.

19 S. Peyrouse, *Turkmenistan...*, s. 76.

20 ОБСЕ назвала президентские выборы в Туркмении „спектаклем” и „фарсом”, „News RU” [online], 12 II 2007 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.newsru.com/world/12feb2007/osce.html#>>>.

kolejne aktualizowane koncepcje odwołujące się do założeń pierwszego dokumentu z 1995 r., który deklarował trwałą neutralność jako fundament działań dyplomatycznych państwa. Choć pełne treści późniejszych koncepcji nie zostały szerzej udostępnione opinii publicznej, dostępne przekazy rządowe i medialne pozwalają stwierdzić, że zachowywały one spójność z wcześniejszymi założeniami, konsekwentnie podkreślając stabilność, niezaangażowanie i wkład Turkmenistanu w utrzymanie globalnego bezpieczeństwa. W oficjalnym przekazie medialnym, m.in. w materiale opublikowanym na stronie ambasady Turkmenistanu w Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, akcentowano pozytywny odbiór 'Koncepcji polityki zagranicznej na lata 2017–2023' na forum międzynarodowym, wskazując na jej znaczenie dla umacniania wizerunku państwa jako aktora promującego neutralność i otwartość na dialog. W tekście tym wspomniano m.in. o roli Turkmenistanu w rozmowach między stronami wojny domowej w Tadżykistanie (choć bez wskazania, na czym rzeczywiście polegała) oraz o znaczeniu Moskwy jako jednego z kluczowych partnerów Aszchabadu. Tego rodzaju narracja potwierdza, że dokumenty koncepcyjne nie tylko pełniły funkcję programową, lecz także odgrywały istotną rolę w obszarach legitymizacji reżimu i budowania pozytywnego obrazu państwa na arenie międzynarodowej²¹.

Rządy nowego prezydenta nie przyniosły jakościowej zmiany w polityce wewnętrznej. Po wygranych wyborach Berdimuhamedow zapowiedział kontynuację polityki socjalnej poprzednika oraz utrzymywanie neutralności w stosunkach międzynarodowych. Nastąpiła jednak odwilż kulturalna, zapowiedziano wprowadzenie powszechnej łączności komórkowej dla wszystkich obywateli i dostęp do internetu, a w szkołach wprowadzono nauczanie języków rosyjskiego i angielskiego²².

W wymiarach gospodarczym i międzynarodowym nowy prezydent zapowiadał utrzymanie sprzedaży gazu jako podstawowego źródła dochodów

21 *Концепция внешнеполитического курса Туркменистана на 2017–2023 годы вызвала позитивный международный резонанс*, „Türkmenistanyň Iňňihanasy. Beýik Britaniýanyň we Demirgazyk Irlandiýanyň Birleşen Patyşalygy – London” [online, dostęp: 1 X 2025]: <<https://uktmembassy.gov.tm/tk/news/3433>>.

22 *Новым президентом Туркмении стал Гурбангулы Бердымухаммедов, обещавший продолжить политику Туркменбаши*, „News RU” [online], 14 II 2007 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.newsru.com/world/14feb2007/prezident.html>>.

Turkmenistanu oraz dywersyfikację umów handlowych. Już na początku rządów, w lipcu 2007 r. gościł z pierwszą oficjalną wizytą w Chinach, której agenda koncentrowała się na dostawach gazu²³. Z perspektywy czasu można uznać, że założenia te zostały zrealizowane. Od ponad dekady to bowiem nie Rosja, lecz Chiny pełnią rolę głównego importera turkmeńskiego gazu ziemnego, zyski z którego stanowią ponad 70 proc. wpływów do budżetu państwa²⁴. Uniezależnienie się od Pekinu i Moskwy jest trudnym, lecz nieuniknionym wyzwaniem dla autorytarnego państwa, którego geopolityczne znaczenie opiera się na zasobach gazu, co dobrze rozumiał Berdimuhamedow. W 2015 r. Turkmenistan rozpoczął na swoim terytorium budowę gazociągu TAPI, który ma biec z miasta Mary przez Afganistan i Pakistan aż do Indii. Pomimo że zakończenie prac zaplanowano na 2019 r., gazociąg wciąż nie został ukończony, głównie z uwagi na niestabilną sytuację w Afganistanie²⁵.

Okres prezydentury Berdimuhamedowa stwarzał szanse na rozwój nowych kierunków eksportu. Znaczącym krokiem we współpracy regionalnej było podpisanie w 2018 r. przez prezydentów kaspijskiej piątki w kazańskim Aktau konwencji o statusie prawnym Morza Kaspijskiego. Może ona w przyszłości pozwolić na budowę Gazociągu Transkaspjskiego²⁶. Prezydentura Berdimuhamedowa przyniosła względne otwarcie w relacjach regionalnych, przy równoczesnym podkreślaniu znaczenia neutralnego statusu Turkmenistanu. Jak sam zaznaczył podczas konferencji „Polityka Neutralności: Międzynarodowa Współpraca na Rzecz Pokoju, Bezpieczeństwa i Rozwoju”, która odbyła się w 2015 r. w Aszchabadzie,

23 *Президент Туркмении отправился в КНР за соглашением о поставках газа на китайский рынок*, „News RU” [online], 17 VII 2007 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.newsru.com/world/17jul2007/turkmen.html>>.

24 K. Риклтон, *Бывший „ненадёжный партнёр”. Россия подталкивает Туркменистан к газовым играм, но выгодно ли это Ашхабаду?*, „Радио Азаттык” [online], 22 XII 2023 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://rus.azattyq.org/a/32288530.html>>.

25 C. Putz, *Tiny Steps for TAPI in the Taliban’s Afghanistan*, „The Diplomat” [online], 17 I 2025 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://thediplomat.com/2025/01/tiny-steps-for-tapi-in-the-talibans-afghanistan/>>.

26 M. Popławski, *Turkmenistan: zaniepokojenie rosnącą aktywnością Rosji na regionalnym rynku gazu*, „Ośrodek Studiów Wschodnich” [online], 17 VIII 2023 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-08-17/turkmenistan-zaniepokojenie-rosnaca-aktywnoscia-rosji-na-regionalnym>>.

kluczowym priorytetem dla państwa jest rozwój przyjaznych i opartych na tradycji wzajemnego szacunku relacji z sąsiadami, a także dążenie do aktywniejszej współpracy z państwami zachodnimi. Podkreślił przy tym: „Jesteśmy głęboko przekonani, że dziś, w obliczu nowych realiów światowych, eskalacji napięć w różnych regionach globu [...] zasady *Karty Narodów Zjednoczonych* muszą pozostać prawną i moralną podstawą porządku międzynarodowego”²⁷. W sferze spraw zagranicznych okres prezydentury Berdimuhamedowa można więc określić jako etap dostosowywania polityki neutralności do zmieniającego się otoczenia międzynarodowego, głównie poprzez wykorzystanie potencjału gospodarczego. Zmiany w aktywności międzynarodowej miały raczej charakter adaptacyjny, co wskazuje na ewolucję polityki w dotychczasowych ramach, a nie jej zasadniczą przebudowę.

Główne kierunki polityki zagranicznej Turkmenistanu po 2022 r. – między ciągłością a zmianą

11 lutego 2022 r. podczas specjalnego posiedzenia Rady Ludowej (reaktywowanej rok wcześniej wyższej izby turkmeńskiego parlamentu) prezydent ogłosił zamiar ustąpienia ze stanowiska. Choć samo oświadczenie było dość niespodziewane, to z pewnością bezpośredni wpływ mogły mieć na nie dwa czynniki – z jednej strony wewnętrzne problemy gospodarcze kraju, z drugiej zaś wydarzenia z początku 2022 r., kiedy to masowe protesty mieszkańców Kazachstanu doprowadziły m.in. do ograniczenia kompetencji byłego prezydenta Nursułtana Nazarbajewa. Berdimuhamedow uzasadniał swoją decyzję osiągnięciem w 2020 r. wieku Proroka (63 lat), co miało go uprawniać do przejścia na emeryturę. Doświadczenia innych republik centralnoazjatyckich wskazują jednak, że nie jest to decydujący argument (obecny prezydent Tadżykistanu Emomali Rahmon skończył w październiku 2024 r. 72 lata, a były prezydent Uzbekistanu Islom Karimow zmarł w wieku 78 lat). Znacznie bardziej wiarygodne było stwier-

27 *Speech the President of Turkmenistan Gurbanguly Berdimuhamedov at the High Level International „Policy of Neutrality: International Cooperation for the Sake of Peace, Safety and Development” Conference (Ashgabat, 12.12.2015)*, „Ministry of Foreign Affairs of Turkmenistan” [online], 12 XII 2015 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/en/articles/30>>.

dzenie prezydenta, że chce dać szansę młodemu pokoleniu polityków²⁸. W tym przypadku jednak chodziło o przekazanie władzy synowi Serdarowi, który ostatecznie wystartował w przedterminowych wyborach prezydenckich i został ich zwycięzcą z wynikiem 72,97 proc. głosów²⁹. Jeszcze przed wyborami niezależne media wskazywały, że syn urzędującego prezydenta najprawdopodobniej wkrótce przejmie władzę. Już jesienią 2020 r. po raz siódmy zmieniono konstytucję, tworząc dwuizbowy parlament składający się z Medžlisu i Rady Ludowej, w której ma zasiadać każdy były prezydent. Zniesiono też ograniczenie wieku kandydatów powyżej siedemdziesięciu lat. Konstytucja przewiduje siedmioletnią kadencję i wymóg ukończenia przez kandydata na prezydenta czterdziestu lat. Na głowę państwa można być przy tym wybieranym wielokrotnie³⁰.

We wrześniu 2021 r. jedyny syn prezydenta skończył czterdzieści lat, więc zgodnie z ustawą zasadniczą nie było przeciwwskazań, by startował w wyborach. Serdar Berdimuhamedow prawdopodobnie od kilku lat przygotowywany był do objęcia urzędu prezydenta, co umożliwiała konsolidację władzy w rękach rodzinnego klanu. Zanim do tego doszło, pełnił inne wysokie funkcje publiczne. W listopadzie 2016 r. został posłem do parlamentu i jednocześnie kierował departamentem informacji MSZ. W 2018 r. awansował na stanowisko wiceministra spraw zagranicznych. Od 2020 r. pełnił funkcję ministra przemysłu, a w 2021 został również wicepremierem. Był także członkiem Rady Bezpieczeństwa oraz szefem najwyższej izby kontroli. Jest absolwentem Państwowego Uniwersytetu Rolniczego w Turkmenistanie, studiował też stosunki międzynarodowe w Moskwie i Genewie³¹.

28 Н. Рыскулова, Г. Атанесян, *Новый сердар Туркменистана. Почему Гурбангулы Бердымухамедов решил передать власть сыну*, „ВВС” [online], 15 II 2022 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.bbc.com/russian/features-60388821>>.

29 *Итоги Президентских выборов*, „Центральная комиссия по проведению выборов и референдумов в Туркменистане” [online], 15 III 2022 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://saylav.gov.tm/ru/news/387>>.

30 *Президент Туркменистана подписал закон о поправках к Конституции: в стране появится двухпалатный парламент*, „Настоящее время” [online], 25 IX 2020 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.currenttime.tv/a/prezident-turkmenistana-podpisal-zakon-o-popravkah-k-konstitutsii/30857434.html>>.

31 Ф. Наджибулла, *Будущий президент Туркменистана: кто такой Сердар Бердымухамедов?*, „Радио Азаттык” [online], 27 II 2022 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://rus.azattyq.org/a/turkmenistan-who-is-serdar-berdymukhamedov/31725039.html>>.

Polityka zagraniczna Turkmenistanu po 2022 r. wpisuje się w trend ostrożnej adaptacji do nowych realiów geopolitycznych spowodowanych agresją Rosji na Ukrainę, wskutek czego republiki Azji Centralnej stały przed zwiększoną presją na rozwijanie i dywersyfikowanie relacji z podmiotami zewnętrznymi. Warto jednak podkreślić, że po objęciu urzędu przez nowego prezydenta polityka zagraniczna (ale i wewnętrzna) jest *de facto* kontynuacją kursu poprzednika, który zachował silną pozycję w państwie. Każde to zadać pytanie, na ile nowy przywódca będzie niezależny w swoich działaniach. Kontynuacja polityki ojca jest widoczna szczególnie w wymiarze gospodarczym. Jednocześnie jednak, pozostając państwem autorytarnym, Turkmenistan wciąż przedkłada współpracę wielostronną nad uczestnictwo w projektach o charakterze integracyjnym.

Państwem, które w ciągu trzech pierwszych lat swojej prezydentury Serdar Berdimuhamedow odwiedzał najczęściej, była Rosja. Warto podkreślić, że po jej agresji na Ukrainę w 2022 r. żaden z przywódców państw Azji Centralnej nie dokonał oficjalnego potępienia tego aktu, a Berdimuhamedow, podobnie jak pozostali przywódcy regionu, uczestniczył w latach 2023–2025 w moskiewskich obchodach Dnia Zwycięstwa³². Federacja Rosyjska była także państwem, do którego nowy prezydent udał się w pierwszą oficjalną podróż zagraniczną w czerwcu 2022 r. (kilka dni wcześniej odbył jednak pielgrzymkę do Mekki i Medyny w Arabii Saudyjskiej). Jak podaje turkmeńskie MSZ, Serdar Berdimuhamedow omawiał wówczas z Władimirem Putinem perspektywy pogłębienia relacji i dalszej współpracy dwustronnej, którą określono jako strategiczną³³. Rosyjski prezydent wręczył mu zaś Order Przyjaźni za „konsekwentne rozwijanie przyjaznych, prawdziwie bliskich stosunków z Rosją”³⁴.

32 *Президент Туркменистана принял участие в торжествах в Москве по случаю 80-летия Великой Победы, „Центральная комиссия по проведению выборов и референдумов в Туркменистане”* [online], 12 V 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://saylav.gov.tm/ru/news/622>>.

33 *В Москве состоялись туркмено-российские переговоры на высшем уровне, „Министерство иностранных дел Туркменистана”* [online], 11 VI 2022 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/ru/news/3199>>.

34 *Вручение ордена Дружбы Президенту Туркменистана Сердару Бердымухамедову, „Президент России”* [online], 10 VI 2022 [dostęp: 15 V 2025]: <<http://www.kremlin.ru/catalog/keywords/24/events/68612>>.

Relacje z Moskwą oprócz bilateralnych spotkań przywódców rozwijają się także w ramach formatów wielostronnych. Doskonałym przykładem są robocze wizyty w związku z udziałem w nieformalnych szczytach przywódców WNP, które pod koniec każdego roku mają miejsce w Petersburgu. Serdar Berdimuhamedow jako prezydent reprezentował tam Turkmenistan trzykrotnie. Ostatni szczyt odbył się 25 grudnia 2024 r.³⁵ W ostatnich latach relacje gospodarcze z Rosją stanowią dla Turkmenistanu wyzwanie. Już w 2023 r. MSZ skrytykowało w specjalnym oświadczeniu rosyjskie pomysły rozszerzenia współpracy gazowej Rosji, Kazachstanu i Uzbekistanu oraz chęć wykorzystania przez Rosję gazociągu Azja Centralna – Chiny do eksportu własnego surowca do Państwa Środka. Jak wskazują eksperci, Aszchabad interpretował działania Moskwy w tym zakresie jako bezpośrednie zagrożenie dla własnych interesów gospodarczych³⁶. W październiku 2024 r. państwowy koncern Türmengaz poinformował, że nie odnowi zawartej w 2019 r. pięcioletniej umowy na dostawy gazu do Rosji. Jak zauważył prezes spółki Maksat Babajew, istnieje możliwość podpisania nowego kontraktu w niedalekiej przyszłości, jednak będzie to uzależnione od wyniku rozmów między państwami³⁷.

Utrzymując status państwa neutralnego, od 2022 r. Turkmenistan coraz wyraźniej dąży do uprawiania wielokierunkowej polityki zagranicznej. Coraz chętniej prowadzi dialog polityczny z zagranicznymi partnerami we współpracy z pozostałymi republikami Azji Centralnej, co przed rosyjską agresją na Ukrainę nie było tak widoczne. 14 października 2022 r. w formacie C5+1 odbył się w Astanie pierwszy od początku XXI w. szczyt Azja Centralna – Rosja, podczas którego omawiano perspektywy współpracy handlowej i gospodarczej, dialogu politycznego, bezpieczeństwa, transportu, energetyki, ekologii, migracji i nowych technologii³⁸. W takim samym formacie przywódcy państw regionu spotkali się 19 września

35 *Президент Туркменистана принял участие в неформальном Саммите глав государств СНГ*, „Министерство иностранных дел Туркменистана” [online], 26 XII 2024 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/ru/news/5004>>.

36 M. Popławski, *Turkmenistan...*

37 *„Туркменгаз” назвал причину прекращения поставок газа в РФ*, „ТАСС” [online], 25 X 2024 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://tass.ru/ekonomika/22227515>>.

38 *Саммит Россия – Центральная Азия*, „Президент России” [online], 14 X 2022 [dostęp: 14 V 2025]: <<http://kremlin.ru/events/president/news/69598>>.

2023 r. z prezydentem Stanów Zjednoczonych Joe Bidenem podczas szczytu Azja Centralna – USA w siedzibie ONZ w Nowym Jorku. Było to pierwsze w historii wspólne spotkanie przywódców tych sześciu państw. Uczestnicy omówili najważniejsze wyzwania związane z walką z terroryzmem, współpracą gospodarczą czy kwestiami bezpieczeństwa energetycznego. Co istotne w obliczu rosyjskiej agresji w Ukrainie, poruszono także kwestie związane z koniecznością poszanowania suwerenności i integralności terytorialnej wszystkich państw³⁹.

Prezydent Berdimuhamedow reprezentował też Turkmenistan podczas szczytu Azja Centralna – Chiny, który podobnie jak wcześniej wspomniane inicjatywy przeprowadzony został w formule C5+1. Przywódcy państw regionu spotkali się z przewodniczącym ChRL Xi Jinpingiem w mieście Xi'an w dniach 18–19 maja 2023 r. Zdaniem ekspertów szczyt ten pokazał dążenie Pekinu do odgrywania coraz bardziej aktywnej roli politycznej i gospodarczej w Azji Centralnej poprzez podpisanie wielu porozumień handlowych, które mają się przełożyć na szybszą realizację projektów w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku⁴⁰. Zdaniem Bruce'a Panniera przywódcy państw Azji Centralnej zawsze chętnie spotykają się z chińskimi władzami, gdyż Pekin gotów jest finansować projekty, których żaden inny kraj ani firma nie chciałaby się podjąć, jednocześnie nie formułując krytyki za manipulowanie konstytucją czy łamanie praw człowieka. Berdimuhamedow mógł omówić na tym szczycie m.in. kwestię budowy nitki D gazociągu Azja Centralna – Chiny⁴¹.

Po 2022 r. w formacie C5+1 zintensyfikowany został także dialog polityczny z Unią Europejską. Polityka Wspólnoty wobec regionu opiera się obecnie na podejściu wyrażonym w strategii z 2019 r. pt. 'UE i Azja Centralna.

39 *Readout of President Biden's Meeting with the C5+1 Leaders at UNGA*, „U.S. Embassy in Turkmenistan” [online], 20 IX 2023 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://tm.usembassy.gov/readout-of-president-bidens-meeting-with-the-c51-leaders-at-unga/>>.

40 M. Bogusz, M. Popławski, *Szczyt Chiny – Azja Centralna. Pekin wciąż skazany na współpracę z Moskwą*, „Ośrodek Studiów Wschodnich” [online], 22 V 2023 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-05-22/szczyt-chiny-azja-centralna-pekini-wciaz-skazany-na-wspolprace-z>>.

41 B. Pannier, *Central Asia in Focus: The Xian Summit*, „Radio Free Europe. Radio Liberty” [online], 23 V 2023 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://about.rferl.org/article/central-asia-in-focus-the-xian-summit/>>.

Nowe możliwości dla silniejszego partnerstwa⁴², a także na przyjętym w 2023 r. dokumencie, który jest jej aktualizacją – ‘Wspólnym planie działania na rzecz pogłębienia relacji między UE i Azją Centralną’. Współpraca koncentruje się na pięciu obszarach: 1. dialogu politycznym i współpracy międzyregionalnej; 2. więziach gospodarczych, handlu i inwestycjach; 3. energii, klimacie, łączności i Zielonym Ładzie; 4. bezpieczeństwie; 5. kontaktach międzyludzkich i mobilności⁴³. Berdimuhamedow reprezentował Turkmenistan podczas pierwszego szczytu UE – Azja Centralna, który odbył się 3–4 kwietnia 2025 r. w Samarkandzie. Było to pierwsze spotkanie przywódców Azji Centralnej i UE na wysokim szczeblu. Wspólnotę reprezentowali przewodniczący Rady Europejskiej António Costa i przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen. Do tej pory w 2022 oraz 2023 r. w spotkaniach w podobnym formacie uczestniczył jedynie przewodniczący Rady Europejskiej Charles Michel⁴⁴.

Podczas szczytu w Samarkandzie Berdimuhamedow podkreślił, że wysoko ocenia potencjał współpracy między UE i państwami Azji Centralnej. Zaznaczył, że Aszchabad jest zdecydowany na rozpoczęcie ze Wspólnotą poważnego dialogu energetycznego na nowym, merytorycznym poziomie i gotowy do podjęcia praktycznych działań w tym zakresie. Ponadto wskazał, że z punktu widzenia Turkmenistanu strategicznymi obszarami współpracy są transport i łączność, których kluczowym elementem będzie utworzenie linii transportowo-komunikacyjnych na osi Wschód–Zachód. W tym kontekście szczególne znaczenie powinna mieć trasa transkaspijska, a Aszchabad deklaruje gotowość udostępnienia na potrzeby tego projektu przepustowości Międzynarodowego Portu Morskiego w Turkmenbaszy oraz infrastruktury drogowej na swoim terytorium⁴⁵.

42 *Council Conclusions on the New Strategy on Central Asia*, Council of the European Union, Brussels 2019, s. 2–7: <<https://www.consilium.europa.eu/media/39778/st10221-en19.pdf>> [dostęp: 15 V 2025].

43 *Joint Roadmap for Deepening Ties between the EU and Central Asia*, Council of the European Union, Luxembourg 2023, s. 1–8: <<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14587-2023-INIT/en/pdf>> [dostęp: 15 V 2025].

44 *EU-Central Asia Summit (Samarkand, 4 April 2025) – Joint Declaration*, Council of the European Union, Brussels 2025, s. 1–5: <<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7745-2025-REV-1/en/pdf>> [dostęp: 13 IX 2025].

45 *Президент Туркменистана принял участие в первом Саммите „Центральная Азия – Европейский Союз”*, „Министерство иностранных дел Туркменистана” [online], 5 IV 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/ru/news/5172>>.

Eksperci wskazują, że po 2022 r. unijną politykę wobec Azji Centralnej znacznie rozszerzono o komponent gospodarczy, koncentrując się na współpracy energetycznej i rozwoju omijającego Rosję Transkaspijskiego Korytarza Transportowego. Potwierdza to m.in. zwiększenie o 12 mld euro pakietu inwestycyjnego dla regionu w ramach programu Global Gateway⁴⁶. Turkmenistan przyciąga uwagę UE jako potencjalny dostawca gazu, co było już wskazywane w unijnej strategii z 2019 r. Kraj ten od lat prowadzi z Azerbejdżanem, Turcją, Gruzją i Unią rozmowy na temat budowy Gazociągu Transkaspijskiego o rocznej przepustowości 10–30 mld m sześć. gazu ziemnego i w obliczu zmieniającej się sytuacji geopolitycznej jest coraz bardziej zainteresowany realizacją tego projektu. We wrześniu 2023 r. stojący na czele Rady Ludowej ojciec prezydenta Garbanguly Berdimuhamedow stwierdził podczas wizyty w Niemczech, że Turkmenistan chce realizować wspólne projekty energetyczne z UE. Jeszcze wyraźniej podkreślił to stanowisko w wywiadzie dla „Euronews” w marcu 2025 r., stwierdzając, że Aszchabad jest gotowy do ścisłej współpracy z partnerami europejskimi w obszarze dostaw gazu ziemnego⁴⁷. Warto zaznaczyć, że już w marcu 2024 r. Serdar Berdimuhamedow zatwierdził plan przygotowania projektu umowy ramowej między Turkmenistanem a UE w sektorze energetycznym⁴⁸.

Na uwagę zasługuje również rozwijająca się w okresie prezydentury Serdara Berdimuhamedowa polityka regionalna, w dużej mierze ukierunkowana na handel gazem. Doskonałym przykładem jest tu współpraca z Uzbekistanem. Już w grudniu 2022 r. kraj ten po raz pierwszy zawarł z Turkmenistanem bezpośredni krótkoterminowy kontrakt na dostawy błękitnego

46 X. Zajmi, *Samarkand Summit Sees EU Deepen Central Asia Strategic Relations*, „Euractiv” [online], 6 IV 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/samarkand-summit-sees-eu-deepen-central-asia-strategic-relations/>>.

47 *Интервью председателя Халк Маслахаты Туркменистана телеканалу „Euronews”*, „Turkmenportal” [online], 8 III 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://turkmenportal.com/blog/88728/intervyu-predsdatelya-halk-maslahaty-turkmenistana-telekanalu-euronews>>.

48 *Туркменистан готовит рамочное соглашение с ЕС в области энергетики*, „Daryo” [online], 25 III 2024 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://daryo.uz/ru/2024/03/25/turkmenistan-gotovit-ramocnoe-soglasenie-s-es-v-oblasti-energetiki>>.

paliwa, a następnie odnowił go w sierpniu 2023⁴⁹. Ponadto pod koniec 2024 r. Turkmenistan zgodził się na zwiększenie eksportu surowca do Uzbekistanu, co może być początkiem trwałej współpracy w tym zakresie, a dla samego Aszchabadu – alternatywą dla kierunku chińskiego, który po wygaśnięciu umowy na sprzedaż gazu do Rosji stał się kluczowy⁵⁰. Współpraca turkmeńsko-uzbecka rozwija się także w obszarach handlu, rolnictwa, transportu czy gospodarki wodnej. W 2024 r. dwustronne obroty handlowe osiągnęły 1,1 mld dol., a celem obydwu państw jest zwiększenie ich do 2 mld w nadchodzących latach⁵¹. W kontekście współpracy gazowej Turkmenistanu z innymi państwami warto również odnotować wzmacnianie relacji gospodarczych z Irakiem i Iranem. W 2023 r. Aszchabad i Bagdad rozpoczęły ścisłą współpracę w ramach porozumienia SWAP na dostawę 10 mld m sześć. gazu rocznie⁵². Obydwe stolice są obecnie zainteresowane dalszym pogłębianiem tej współpracy. Prezydentura Serdara Berdimuhamedowa to również rozwój relacji gospodarczych z Iranem, czego przykładem było zorganizowane w dniach 19–20 maja 2025 r. w Teheranie 18 posiedzenie Międzyrządowej Turkmeńsko-Irańskiej Komisji ds. Współpracy Gospodarczej. Potwierdzono na nim chęć dalszego rozwijania współpracy w ramach handlu, transportu, logistyki, gazownictwa, rolnictwa czy gospodarki wodnej. Strona turkmeńska zaproponowała ponadto utworzenie stref handlowo-ekonomicznych na niektórych odcinkach wspólnej granicy⁵³. Turkmenistan stara się również proponować nowe formuły współpracy międzypaństwowej, czego dowodem

49 *Туркменистан прекратил поставки газа в Россию*, „Газета” [online], 28 X 2024 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.gazeta.uz/ru/2024/10/28/gas/>>.

50 *Телефонный разговор Национального Лидера туркменского народа, Председателя Халк Маслахаты Туркменистана с Президентом Республики Узбекистан, „Золотой век”* [online], 5 XII 2024 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://turkmenistan.govtm/ru/post/90226/telefonnyj-razgovor-nacionalnogo-lidera-turkmenskogo-naroda-predsedatelya-halk-maslahaty-turkmenistana-s-prezidentom-respubliki-uzbekistan>>.

51 *В Самарканде плодотворно прошли узбекско-туркменские переговоры*, „Президент Республики Узбекистан” [online], 24 IV 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://president.uz/ru/lists/view/8081>>.

52 *Turkmenistan and Iraq Discuss Gas Supplies under SWAP Scheme*, „Turkmenportal” [online], 6 III 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.turkmenportal.com/en/blog/88632/turkmenistan-and-iraq-discuss-gas-supplies-under-swap-scheme>>.

53 *В Тегеране состоялось очередное заседание Межправительственной туркмено-иранской комиссии*, „Министерство иностранных дел Туркменистана” [online], 20 V 2025 [dostęp: 20 V 2025]: <<https://www.mfa.govtm/ru/news/5267>>.

może być inicjatywa uruchomienia formatu Azja Centralna – ASEAN, będąca pokłosiem oficjalnej wizyty Berdimuhamedowa w Malezji w dniach 18–19 grudnia 2024 r.⁵⁴

Podsumowanie

Polityka zagraniczna Turkmenistanu od początku lat dziewięćdziesiątych podporządkowana jest założeniom wypracowanej w czasie prezydentury Saparmurata Nijazowa doktryny neutralności. Jego rządy były również początkiem stopniowego umacniania się autorytarnego systemu politycznego, w ramach którego neutralność rozumiano bardziej jako narzędzie legitymizujące reżim polityczny niż realnie wpływające na jego ewolucję czy polepszenie jakości życia obywateli. Sukcesja na stanowisku prezydenta, która nastąpiła w 2022 r., była bezprecedensowym wydarzeniem w regionie Azji Centralnej, ponieważ dotychczas nie dochodziło tam do formalnego przekazywania przywództwa politycznego w obrębie jednej rodziny. Zmiana ta nie doprowadziła do gwałtownego zredefiniowania kierunków polityki zagranicznej i wciąż w gronie najważniejszych partnerów Turkmenistanu pozostają takie państwa jak Chiny i Rosja. Rozwój dialogu politycznego w formacie C5+1 ułatwił prowadzenie rozmów z aktorami zewnętrznymi, jednak nie wpłynął znacząco na sam charakter współpracy międzynarodowej.

Warto również zaznaczyć, że nowe formaty, w których uczestniczy Turkmenistan (szczególnie jeśli chodzi o współpracę z UE), nie powinny przesłaniać istoty wyzwań. Dialog polityczny z Unią po 2022 r. jest dla Aszchabadu jednym z kluczowych obszarów polityki zagranicznej, głównie z uwagi na aspekty praktyczne. W przyszłości może bowiem zaowocować rozwojem współpracy energetycznej i transportowej, która byłaby szczególnie korzystna dla UE w perspektywie wykorzystania korytarza transkaspijskiego. 7 listopada 2025 r. na 24 posiedzeniu Wspólnego Komitetu z Unią Europejską w Aszchabadzie wskazano, że postępy w relacjach dwustronnych nastąpiły w takich obszarach jak handel, łączność, energetyka czy

54 *Туркменистан предложил создать формат „Центральная Азия + АСЕАН”, „Бизнес Туркменистан”* [online], 24 XII 2024 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.business.com.tm/ru/post/12866/turkmenistan-predlozhil-sozdat-format-centralnaya-aziya--asean>>.

ochrona środowiska. UE wyraziła swoje poparcie m.in. dla przystąpienia Turkmenistanu do Światowej Organizacji Handlu. W turkmeńskim przekazie medialnym konsekwentnie akcentuje się, że organizacja pozytywnie ocenia postępy Aszchabadu w procesie akcesyjnym⁵⁵. Pomimo pozytywnego wydźwięku wspólnych deklaracji współpraca z UE nadal jest ograniczona z powodu barier systemowych, a zwłaszcza problemów związanych z praworządnością i przestrzeganiem praw człowieka⁵⁶. Wśród problemów systemowych, które znacząco utrudniają rozwój współpracy zewnętrznej Turkmenistanu, należy wymienić brak przejrzystości gospodarczej, opóźnienia reform i utrzymującą się korupcję. To ostatnie zjawisko wciąż jest powszechne w państwach Azji Centralnej, a według danych Transparency International Turkmenistan zajmuje pod względem wskaźnika korupcji 165 pozycję na 180 możliwych i jednocześnie najniższą spośród wszystkich państw Azji Centralnej⁵⁷. Nie bez znaczenia są wreszcie kwestie finansowania i realizacji projektów infrastrukturalnych, ograniczane przez uwarunkowania geopolityczne.

W świetle założeń realizmu defensywnego polityka międzynarodowa Turkmenistanu jest kontynuacją dotychczasowego dążenia do utrzymania równowagi w relacjach zewnętrznych oraz rozwijania wielostronnych form dialogu z różnymi partnerami. Promowana przez turkmeńskie elity polityczne koncepcja neutralności pełni funkcję narzędzia utrzymywania bezpieczeństwa państwa oraz legitymizacji reżimu w wymiarze wewnętrznym. Przeprowadzona analiza potwierdziła przyjętą hipotezę badawczą: polityka zagraniczna Turkmenistanu po 2022 r., choć cechuje się większym pragmatyzmem i otwartością na nowe kierunki współpracy, nie zredefiniowała dotychczasowego kursu i jest przede wszystkim jego kontynuacją.

55 *Туркменистан и ВТО обсудили процесс присоединения страны в организацию*, „Бизнес Туркменистан” [online], 10 IV 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.business.com.tm/ru/post/13386/turkmenistan-i-vto-obsudili-process-prisoedineniya-strany-v-organizaciyu>>.

56 *Turkmenistan: 24th Meeting of the Joint Committee with the EU Held in Ashgabat*, „The Diplomatic Service of the European Union” [online], 10 XI 2025 [dostęp: 10 XI 2025]: <https://www.eeas.europa.eu/eeas/turkmenistan-24th-meeting-joint-committee-eu-held-ashgabat_en>.

57 *Corruption Perceptions Index*, „Transparency International” [online, dostęp: 10 XI 2025]: <<https://www.transparency.org/en/cpi/2024>>.

Bibliografia

- Bogusz M., Popławski M., *Szczyt Chiny – Azja Centralna. Pekin wciąż skazany na współpracę z Moskwą*, „Ośrodek Studiów Wschodnich” [online], 22 V 2023 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-05-22/szczyt-chiny-azja-centralna-pekini-wciaz-skazany-na-wspolprace-z>>.
- Capisani G., *Nowe państwa Azji Środkowej*, Wydawnictwo Akademickie „Dialog”, Warszawa 2004.
- Clement V., *Religion and the Secular State in Turkmenistan*, Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Studies Program, Washington 2020 (Silk Road Paper, June 2020).
- Constitutional Law of Turkmenistan on Permanent Neutrality of Turkmenistan*, President of Turkmenistan, 27 XII 1995: <https://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Turkmenistan/TM_Law_on_Neutrality.pdf> [dostęp: 1 X 2025].
- Corruption Perceptions Index*, „Transparency International” [online, dostęp: 10 XI 2025]: <<https://www.transparency.org/en/cpi/2024>>.
- Council Conclusions on the New Strategy on Central Asia*, Council of the European Union, Brussels 2019: <<https://www.consilium.europa.eu/media/39778/st10221-en19.pdf>> [dostęp: 15 V 2025].
- Drygiel M., *Teoria adaptacji politycznej*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.
- EU-Central Asia Summit (Samarkand, 4 April 2025) – Joint Declaration*, Council of the European Union, Brussels 2025: <<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7745-2025-REV-1/en/pdf>> [dostęp: 13 IX 2025].
- General Assembly Official Records Fiftieth Session. 90th Plenary Meeting Tuesday, 12 December 1995*, New York, United Nations, New York 1995: <<https://digitallibrary.un.org/record/203932?v=pdf&ln=en>> [dostęp: 1 V 2025].
- Griškin D., *Turkmenbaši umer*, „Vedomosti” [online], 21 XII 2006 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.vedomosti.ru/library/articles/2006/12/21/turkmenbashi-umer>>.
- Information on Turkmenistan’s Membership in International Organizations*, „Ministry of Foreign Affairs of Turkmenistan” [online], 19 XII 2022 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/en/articles/687?breadcrumbs=no>>.
- Interv’u predsedatelâ Halk Maslahaty Turkmenistana telekanalu „Euronews”, „Turkmenportal”* [online], 8 III 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://turkmenportal.com/blog/88728/intervyu-predsedatelya-halk-maslahaty-turkmenistana-telekanalu-euronews>>.
- Itoġi Prezidentskih vyborov*, „Central’naâ komissiâ po provedeniû vyborov i referendumov v Turkmenistane” [online], 15 III 2022 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://saylav.gov.tm/ru/news/387>>.
- Jackson R., Sørensen G., Møller J., *Introduction to International Relations*, Oxford University Press, Glasgow 2022.

- Joint Roadmap for Deepening Ties between the EU and Central Asia*, Council of the European Union, Luxembourg 2023: <<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14587-2023-INIT/en/pdf>> [dostęp: 15 V 2025].
- Koncepciȧ vnešnej politiki Turkmenistana kak nejtral'nogo gosudarstva*, Prezydent Turkmenistana, dekabr' 1995: <<https://ir.rudn.ru/books/b1/p5/66.pdf>> [dostęp: 1 X 2025].
- Koncepciȧ vnešnepolitičeskogo kursa Turkmenistana na 2017–2023 gody vyzvala pozitivnyj meždunarodnyj rezonans*, „Türkmenistanyň Ilçihanasy. Beýik Britaniýanyň we Demirgazyk Irlandiýanyň Birleşen Patyşalygy – London” [online, dostęp: 1 X 2025]: <<https://uk.tmembassy.gov.tm/tk/news/3433>>.
- Konstituciã Turkmenistana*, „Central'naã komissiã po provedeniũ vyborov i referendumov v Turkmenistane” [online, dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.saylav.gov.tm/ru/law?id=2>>.
- Kuanyšbek K., *Zabytye i lišennye regalij. Nasledie pervykh prezidentov stran Central'noj Azii*, „Radio Azattyk” [online], 4 XII 2022 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-central-asia-former-presidents-today-forgotten-accused-in-absentia-and-deprived-of-regalia/32160843.html>>.
- Nadžibulla F., *Budušij prezident Turkmenistana: kto takoj Serdar Berdymuhamedov?*, „Radio Azattyk” [online], 27 II 2022 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://rus.azattyq.org/a/turkmenistan-who-is-serdar-berdymukhamedov/31725039.html>>.
- Novym prezidentom Turkmenii stal Gurbanguly Berdymammedov, obešavšij prodolžit' politiku Turkmenbaši*, „News RU” [online], 14 II 2007 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.newsru.com/world/14feb2007/prezident.html>>.
- OBSE nazvala prezidentskie vybory v Turkmenii „spektaklem” i „farsom”*, „News RU” [online], 12 II 2007 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.newsru.com/world/12feb2007/osce.html#>>>.
- Pannier B., *25 Years Later, Turkmenistan Reaps Zero Benefits from „Positive Neutrality”*, „Radio Free Europe. Radio Liberty” [online], 11 XII 2020 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.rferl.org/a/turkmenistan-neutrality-25-years-no-benefits-qishloq-ovozi/30995903.html>>.
- Pannier B., *Central Asia in Focus: The Xian Summit*, „Radio Free Europe. Radio Liberty” [online], 23 V 2023 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://about.rferl.org/article/central-asia-in-focus-the-xian-summit/>>>.
- Peyrouse S., *Turkmenistan. Strategies of Power, Dilemmas of Development*, Routledge, New York 2015.
- Popławski M., *Turkmenistan: zaniepokojenie rosnącą aktywnościã Rosji na regionalnym rynku gazu*, „Ośrodek Studiów Wschodnich” [online], 17 VIII 2023 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-08-17/turkmenistan-zaniepokojenie-rosnaca-aktywnoscia-rosji-na-regionalnym>>.
- Prezydent Turkmenii otpravit'sã v KNR za soglašeniem o postavkah gaza na kitajskij rynek*, „News RU” [online], 17 VII 2007 [dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.newsru.com/world/17jul2007/turkmen.html>>.
- Prezydent Turkmenistana podpisal zakon o popravkah k Konstitucii: v strane poãvitsã dvuhpalatnyj parlament*, „Nastoãšee vremã” [online], 25 IX 2020 [dostęp:

- 1 v 2025]: <<https://www.currenttime.tv/a/prezident-turkmenistana-podpisal-zakon-o-poprawkah-k-konstitutsii/30857434.html>>.
- Prezident Turkmenistana prinâl učastie v neformal'nom Sammite glav gosudarstv SNG, „Ministerstvo inostrannyh del Turkmenistana”* [online], 26 XII 2024 [dostęp: 15 v 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/ru/news/5004>>.
- Prezident Turkmenistana prinâl učastie v pervom Sammite „Central'naâ Aziâ – Evropejskij Soûz”, „Ministerstvo inostrannyh del Turkmenistana”* [online], 5 IV 2025 [dostęp: 15 v 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/ru/news/5172>>.
- Prezident Turkmenistana prinâl učastie v torżestvah v Moskve po slučau 80-letia Velikoj Pobedy, „Central'naâ komissia po provedeniû vyborov i referendumov v Turkmenistane”* [online], 12 v 2025 [dostęp: 15 v 2025]: <<https://saylav.gov.tm/ru/news/622>>.
- Prezidentskie vybory v Turkmenii naznačeny na 11 fevralâ 2007 g., „Radio RBK”* [online], 13 XII 2006 [dostęp: 15 v 2025]: <<https://www.rbc.ru/politics/26/12/2006/5703bd2e9a7947afa08cb534>>.
- Putz C., *Tiny Steps for TAPI in the Taliban's Afghanistan*, „The Diplomat” [online], 17 I 2025 [dostęp: 1 v 2025]: <<https://thediplomat.com/2025/01/tiny-steps-for-tapi-in-the-talibans-afghanistan/>>.
- Readout of President Biden's Meeting with the C5+1 Leaders at UNGA, „U.S. Embassy in Turkmenistan”* [online], 20 IX 2023 [dostęp: 15 v 2025]: <<https://tm.usembassy.gov/readout-of-president-bidens-meeting-with-the-c51-leaders-at-unga/>>.
- Riklton K., *Byvsij „nenaděžnyj partnër”. Rossiâ podtalkivaet Turkmenistan k gazovym igram, no vygodno li èto Aşhabadu?*, „Radio Azattyk” [online], 22 XII 2023 [dostęp: 1 v 2025]: <<https://rus.azattyq.org/a/32288530.html>>.
- Ryskulova N., Atanesân G., *Novyj serdar Turkmenistana. Počemu Gurbanguly Berdymuhamedov rešil peredať vlast' synu*, „BBC” [online], 15 II 2022 [dostęp: 1 v 2025]: <<https://www.bbc.com/russian/features-60388821>>.
- Sammit Rossiâ – Central'naâ Aziâ, „Prezident Rossii”* [online], 14 X 2022 [dostęp: 14 v 2025]: <<http://kremlin.ru/events/president/news/69598>>.
- Speech the President of Turkmenistan Gurbanguly Berdimuhamedov at the High Level International „Policy of Neutrality: International Cooperation for the Sake of Peace, Safety and Development” Conference (Ashgabat, 12.12.2015), „Ministry of Foreign Affairs of Turkmenistan”* [online], 12 XII 2015 [dostęp: 1 v 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/en/articles/30>>.
- Telefonnyj razgovor Nacional'nogo Lidera turkmenskogo naroda, Predsedatelâ Halk Maslahaty Turkmenistana s Prezidentom Respubliki Uzbekistan, „Zolotoj vek”* [online], 5 XII 2024 [dostęp: 15 v 2025]: <<https://turkmenistan.gov.tm/ru/post/90226/telefonnyj-razgovor-nacionalnogo-lidera-turkmenskogo-naroda-predsedatelya-halk-maslahaty-turkmenistana-s-prezidentom-respubliki-uzbekistan>>.
- Teorie i podejsia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bielen, J. Zajac, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.

- „Turkengaz” nazwał przyczynę przekreślenia postawok gaza w RF, „TASS” [online], 25 X 2024 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://tass.ru/ekonomika/22227515>>.
- Turkmenistan: 24th Meeting of the Joint Committee with the EU Held in Ashgabat, „The Diplomatic Service of the European Union” [online], 10 XI 2025 [dostęp: 10 XI 2025]: <https://www.eeas.europa.eu/eeas/turkmenistan-24th-meeting-joint-committee-eu-held-ashgabat_en>.
- Turkmenistan and Iraq Discuss Gas Supplies under SWAP Scheme, „Turkmenportal” [online], 6 III 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.turkmenportal.com/en/blog/88632/turkmenistan-and-iraq-discuss-gas-supplies-under-swap-scheme>>.
- Turkmenistan gotovit ramočnoe soglašenje s ES v oblasti ènergetiki, „Daryo” [online], 25 III 2024 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://daryo.uz/ru/2024/03/25/turkmenistan-gotovit-ramocnoe-soglasenie-s-es-v-oblasti-energetiki>>.
- Turkmenistan i VTO obsudili process prisoedineniâ strany v organizaciû, „Biznes Turkmenistan” [online], 10 IV 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.business.com.tm/ru/post/13386/turkmenistan-i-vto-obsudili-process-prisoedineniya-strany-v-organizaciyu>>.
- Turkmenistan predložil sozdat’ format „Central’naâ Aziâ + ASEAN”, „Biznes Turkmenistan” [online], 24 XII 2024 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.business.com.tm/ru/post/12866/turkmenistan-predložil-sozdat-format-centralnaya-aziya--asean>>.
- Turkmenistan prekratil postavki gaza v Rossiû, „Gazeta” [online], 28 X 2024 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.gazeta.uz/ru/2024/10/28/gas/>>.
- The UN General Assembly by Consensus Adopted the Resolution „Permanent Neutrality of Turkmenistan”, „Ministry of Foreign Affairs of Turkmenistan” [online], 23 III 2025 [dostęp: 1 X 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/en/news/5141>>.
- V Moskve sostoâlis’ turkmeno-rossijskie peregovory na vysšem urovne, „Ministerstvo inostrannyh del Turkmenistana” [online], 11 VI 2022 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/ru/news/3199>>.
- V Samarkande plodotvorno prošli uzbeksko-turkmenskie peregovory, „Prezident Respubliki Uzbekistan” [online], 24 IV 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://prezident.uz/ru/lists/view/8081>>.
- V Tegerane sostoâlos’ očerednoe zasedanie Mežpravitel’svennoj turkmeno-iranskoj komissii, „Ministerstvo inostrannyh del Turkmenistana” [online], 20 V 2025 [dostęp: 20 V 2025]: <<https://www.mfa.gov.tm/ru/news/5267>>.
- Vručenie ordena Družby Prezidentu Turkmenistana Serdaru Berdymuhamedovu, „Prezident Rossii” [online], 10 VI 2022 [dostęp: 15 V 2025]: <<http://www.kremlin.ru/catalog/keywords/24/events/68612>>.
- The World Bank in Turkmenistan. Overview, „World Bank Group” [online, dostęp: 1 V 2025]: <<https://www.worldbank.org/en/country/turkmenistan/overview>>.
- Zajmi X., Samarkand Summit Sees EU Deepen Central Asia Strategic Relations, „Euractiv” [online], 6 IV 2025 [dostęp: 15 V 2025]: <<https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/samarkand-summit-sees-eu-deepen-central-asia-strategic-relations/>>.